

Розвиток сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр.

Харламов Михайло Іванович – аспірант другого року навчання кафедри історії України, історичного факультету ХНУ ім. В.Н Каразіна. Контактний телефон (8- 066 -74 -11- 734)

Питання розвитку сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. є недостатньо висвітленим у сучасній науковій літературі, проблеми діяльності цих шкіл в радянській історіографії розглядалися поверхнево, оскільки на перший план виходили аспекти, пов'язані з промисловістю та промисловою освітою. З огляду на важке становище сучасної сільськогосподарчої професійно-технічної освіти країни ми вважаємо, що дослідження досвіду діяльності професійних шкіл сільськогосподарського спрямування України 20-х рр. ХХ сторіччя буде корисним для покращення роботи в цій освітній галузі, допоможе віднайти нові шляхи та перспективи розвитку для сучасної української освітньої системи. Метою даної статті є розгляд особливостей розвитку професійних шкіл сільськогосподарського профілю України у 20-х рр. ХХ сторіччя.

Згідно «Тимчасового положення про професійно-технічні школи», від 16 червня 1922 року прийнятого Наркомосом УССР професійні школи, в тому числі і сільськогосподарські повинні були приймати усіх підлітків від 15 до 17 років не дивлячись на їх освітній рівень [2, с.1]. Це призводило до того, що молодь країни могла отримувати подальшу освіту, мала можливість вступати до вищого навчального закладу, навіть якщо не вчилася у базовій семирічній трудовій школі. Такі заходи мали також і негативні наслідки, оскільки часто учні сільськогосподарських професійних шкіл не мали базових знань семирічної школи, не могли ефективно навчатися у професійній школі, були лише «фіктивними» учнями.

За даними на 1 листопада 1929 р. у 506 професійних школах усіх профілів, які подали відомості, вибуло та відраховано за 1928 – 1929 навчальний рік

10832 учня, у тому числі виключено зі складу учнів – 1454 за неуспішність [13, с.714]. Виходячи з того, що загальна кількість молоді, що навчалася у школах складала – 59794 людини, не складно підрахувати, що відсоток відрахованих з професійних шкіл складав 18,1 % від загальної кількості учнів.

При цьому великою проблемою шкіл було те, що не рідко батьки забороняли дітям вчитися у професійній школі, вважаючи її непотрібною. Переважна більшість селян вважала, що дитині достатньо буде вміти читати, писати та рахувати, а практичні знання з сільського господарства вона отримає безпосередньо при веденні власного господарства. На початку 20 – х рр. ХХ ст. лише близько трьох відсотків сільських підлітків отримували освіту в обсязі семи років, не кажучи вже про професійну школу [11, с.159].

З середини 20 – х рр. ХХ ст. завдяки роботі народного комісаріату освіти УСРР, представників комсомолу ситуація в цій сфері поступово покращується. На 1 грудня 1925 року в УСРР вже налічувалося 172 сільськогосподарські професійні школи. Надалі мережа шкіл значно розширювалася: у 1927 р. існувало вже 230 шкіл, у 1928 р. – 240 шкіл та у 1929 р. нараховувалося 250 шкіл сільськогосподарського профілю [13, с.711].

Професійні школи сільськогосподарського спрямування в Україні на кінець 20 – х рр. ХХ ст. мали найбільшу кількість учнів серед усіх інших професійних шкіл. Якщо порівнювати цифри, то у 1929 р. в сільськогосподарських професійних школах УСРР нараховувалося 26608 учнів, у індустріально - технічних – 26160, у соціально – економічних – 9332, у медичних – 6218, у мистецьких – 5344, у кустарно – промислових – 9446, у будівельних – 2753 та у транспортних – 2250. За національним складом ці навчальні заклади можна назвати найбільш українськими серед усіх інших шкіл. Серед учнів сільськогосподарських професійних шкіл українців було – 82,6 %, росіян – 6,2 %, євреїв – 6 %, поляків – 2 %, німців – 1,3 %, білорусів – 0,1 %, молдаван – 0,2 %, болгар – 0,4 %, греків – 1,1 %, інших національностей – 0,1 %. Для порівняння можна сказати, що у індустріально – технічних школах УСРР українців було лише 56,4 % [13, с.715].

Під час початкового періоду впровадження нової економічної політики (НЕП) в Україні Головний комітет з професійної та спеціально - наукової освіти УСРР (Укрголовпрофос) мав певні непорозуміння з державними органами влади на місцях та губернськими відділами професійної освіти (губпрофосами) з питання сільськогосподарських професійних шкіл.

Згідно резолюції Всеукраїнської земельної наради професійні школи сільськогосподарського спрямування повинні були переходити у підпорядкування земельних органів. Але відділ з питань сільськогосподарської освіти Укрголовпрофосу заперечував це, спираючись на те, що обов'язковим для виконання є лише Декрети Ради народних комісарів (Раднаркома) РРФСР підтвержені Раднаркомом УСРР. Рішення різноманітних зборів та нарад не повинні були виконуватися без видання відповідних законодавчих актів виконавчої влади республіки.

Керівники комітету з професійної освіти вимагали не допускати передачі шкіл без відома та вказівок Укрголовпрофосу. Якщо ж це вже сталося, пропонувалося негайно повернути сільськогосподарські професійні школи у підпорядкування губпрофосів та негайно доповісти, які школи, з яких міркувань та з чієї ініціативи були передані у відання земельних органів [3, с.16].

Виходячи з завдань народно - господарського будівництва в системі професійної освіти сільськогосподарського профілю для професійних шкіл виділяли такі напрями: агрономічний, садово - городній, лісівницький, зоотехнічний, меліоративний, землевпорядний. Відповідно до профілю професійної школи створювалися особливі навчальні програми для кожного типу шкіл, які губпрофосами та Укрголовпрофосом.

Зважаючи на особливості розвитку народного господарства та нові тенденції у професійній освіті згідно наказів народного комісаріату освіти УСРР у сільськогосподарських професійних школах відбувалося докорінне зміння методів роботи, звільнення школи від гуманітарних дисциплін, перехід до виробничих основ навчання. Зокрема у циркулярі наркомосу УСРР губернським відділам професійної освіти зазначалося, що усі сили шкільних колективів по-

винні бути використані у справі ведення господарства, для чого пропонувалося скоротити час весняного триместру навчання [12, с.79].

Керівництво Наркомату освіти УСРР у період з 1921 по 1929 рік велику увагу приділяло тому, щоб усі учні професійних шкіл отримували практичні знання в повній мірі працюючи на заводах, фабриках, у радгоспах та на дослідних станціях. Це була генеральна лінія українських освітян, вони вважали, що жодна молода людина не зможе стати кваліфікованим фахівцем, якщо не отримає досвіду праці у реальному господарстві, працюючи біля станка чи у полі.

У доповіді одного з керівників професійної освіти УСРР Петришина М. Н., зазначалося, що враховуючи ті обставини, у яких працює школа професійної освіти необхідно відкомандировувати усіх учнів сільськогосподарських шкіл для практичних робіт на увесь літній триместр у радгоспи, кооперативні виробництва, земельні органи, а також на дослідні станції [9, с. 193].

Слід відзначити, що стосовно питання професіоналізації школи керівники української освіти, такі як Ряппо Я. П. та Гринько Г. Ф., мали часті дискусії та суперечки з керівництвом Наркомату освіти РРФСР. Дуже гостро позицію освітян УСРР критикував нарком освіти РРФСР А. В. Луначарський. Він вважав, що створення в Україні професійної школи не приносило жодних позитивних результатів, оскільки в цих навчальних закладах не існувало гарного обладнання, не вистачало викладачів, а знання, які там давалися не відповідали стандартам радянської освіти. [10, с.220].

Не можна казати, про те, що зауваження А. В. Луначарського були несправедливими. Дійсно професійні школи УСРР, в тому числі і сільськогосподарські мали багато проблем. Хоча ці школи були краще забезпеченими, наприклад, приміщеннями, ніж трудові семирічні школи. Для сільськогосподарських шкіл влада дозволяла використовувати будівлі в колишніх панських маєтках.

Але все ж таки існували великі проблеми зі спеціальним устаткуванням у навчальних закладах. За даними на 15 грудня 1927 року з 230 професійних сільськогосподарських шкіл відомості про кількість лабораторій та спеціальних ка-

бінетів подали 35 навчальних закладів, і з них ,зокрема, лабораторія молочарства існувала лише в одній [13, с.713].

До сільськогосподарських шкіл приймалися лише ті підлітки, котрі працювали у сільському господарстві. В Україні існувало два типи професійних шкіл сільськогосподарського профілю: професійні школи «нормального» типу й професійні школи «інтегрального» типу. В основу такого поділу було покладено специфічні риси в організації навчально - виховного процесу в цих закладах. Вони зумовлювалися специфікою сільськогосподарського виробництва і різною цільовою установкою школи: професійним навчанням молоді чи підготовкою культурного селянина.

Як зазначав, заступник народного комісара освіти УСРР Ян Ряппо в своїй праці «Народна освіта на Україні за десять років революції» в освітній системі України після сільської семирічної школи соціалістичного виховання (соцвиху) йшли професійна сільськогосподарська школа та сільськогосподарська школа перехідного типу або інтегральна школа. Перша готувала спеціалістів для великого та колективного господарства, друга – культурного селянина з ефективними вміннями та навичками ведення господарства [5, с.40]. Підлітки, що працювали у сільському господарстві за наявності попередньої загальноосвітньої підготовки вступали до нормальної професійної сільськогосподарської школи, а ті хто, не мав освіти переходили до сільськогосподарської школи перехідного типу.

При порівнянні навчальних програм цих двох типів шкіл можна визначити деякі особливості діяльності цих навчальних закладів. В професійній школі сільськогосподарчого спрямування перехідного типу велику увагу приділяли загальноосвітнім дисциплінам, оскільки молодь у цих школах мала мінімальну освіту, або не мала її зовсім. Учні в цих школах вивчали: російську та українську мови, алгебру, геометрію, арифметику, географію, історію, фізику, хімію, природознавство, а також ґрунтознавство, землеробство, сільськогосподарське рахівництво, бджолярництво, городництво та плодівництво [6, с.12].

На відміну від шкіл перехідного типу сільськогосподарські професійні школи майже не вивчали загальноосвітніх дисциплін, керуючись тим, що учні повинні були отримати усі необхідні знання під час навчання у семирічній трудовій школі соцвиху, а також беручи до уваги директиви наркомосу про скорочення словесних предметів у професійній школі. Переважна більшість сільськогосподарських професійних шкіл нормального типу поглиблено вивчали дисципліни, безпосередньо пов'язані з сільськогосподарським виробництвом. Зокрема можна навести приклад Михайлівської сільськогосподарської школи, що на Харківщині, де поглиблено вивчали такі предмети, як геодезія, геологія, ботаника, зоологія, мінералогія, хімія, креслення, скотівництво [7, с.54].

На чолі школи стояла Шкільна рада, до складу якої входили: директор школи та всі її викладачі, шкільний доктор, завідувач шкільного господарства, представники від технічного персоналу, виборні представники учнів та один з керівників районного виконавчого комітету. Такий представницький орган, як Шкільна рада зі своїх лав обирала директора школи, однак їх рішення було неостаточним. Після обрання на посаду новий директор школи повинен був отримати підтвердження рішення ради у вищому урядовому органі з професійної освіти – Укрголовпрофосі.

В спеціальному циркулярному листі цього комітету від 24 листопада 1923 року, зокрема, зазначалося, що Укрголовпрофос вважає за необхідне роз'яснити порядок призначень та звільнень директорів та лекторів навчальних закладів, у зв'язку з тими непорозуміннями, що мали місце в губерніях. Школи повинні були надавати у відповідний губпрофос мотивоване клопотання про призначення тієї чи іншої особи, додаючи до нього докладну характеристику кандидата у директори. Губпрофос у свою чергу надавав усе вище перераховане з власними висновками до Укрголовпрофосу, де усю документацію переглядав відповідний інспектор. Після чого питання ставилося на затвердження у Президіум Укрголовпрофосу. Звільнення відбувалося у подібному порядку [8, с.168].

Слід відмітити, що вступ до професійної школи відбувався за класовим принципом, тобто перевага при вступі надавалася вихідцям з пролетарських та

незаможних верств населення. Це призводило до зниження освітнього рівня сільськогосподарських шкіл, оскільки дітей з гарними знаннями, але з неблагонадійними анкетними даними до шкіл не приймали. За цим слідувала комісія з представників комітету з незаможних селян, губернського відділу професійної освіти, комсомолу та члена шкільної ради.

Згідно «Кодексу законів про народну освіту УСРР» соціальне виховання дітей та навчання у професійних школах та на курсах до 17-річного віку включно оголошувалося загальним, обов'язковим та безкоштовним [1, с.312]. Однак, на жаль, безкоштовність професійної освіти залишилася на папері. Як відзначає дослідник С. Сірополко, статистичні дані на 1 листопада 1928 р. свідчать про те, що з 626 професійних шкіл усіх профілів, відомості про свою діяльність подали 603 навчальних заклади, і з цих шкіл плата за навчання була в 476 школах, тобто фактично існувало 79 % платних шкіл в Україні [13, с.710].

Розвиток сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. мав багато складнощів та проблем, не вистачало кваліфікованих викладачів, навчальної та методичної літератури тощо. Підтвердженням цьому слугує циркуляр Головного комітету з професійної та спеціально-наукової освіти (Головпрофос) від 8 березня 1922 року, в якому зазначалося, що при ускладненні у підборі викладачів сільськогосподарських шкіл, можна допускати до викладацької діяльності осіб, що закінчили сільськогосподарські технікуми та інститути [4, с.17].

Проблеми становлення та діяльності сільськогосподарських професійних шкіл в УСРР у 1921-1929 рр. є науково перспективними, мають актуальний характер та потребують подальшого вивчення, оскільки вивчаючи досвід діяльності українських освітян ми зможемо використати його для створення сучасної, прогресивної освітньої моделі України.

Посилання на літературу та джерела.

1. Антология педагогической мысли УССР. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Временное положение о профшколах. – Х.: тип. Наркомпроса, 1922. – 39 с.
3. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 293.– арк. 16 .
4. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 293.– арк. 17.
5. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 293.– арк. 40.
6. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 341.– арк. 12.
7. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 341.– арк. 54
8. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 636.– арк. 168.
9. Державний архів Харківської області. Ф.- 820. оп. 1.- спр. 636.– арк. 193.
10. Зарытовский Б. А. Проблемы взаимоотношений общего, политехнического и профессионального образования в истории советской педагогики (1921 – 1925) // Ученые записки (Курский пед. институт), кафедра педагогики и психологии , 1968., вып. 50, с. 220.
11. Нариси історії українського шкільництва (1905 – 1933). – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
12. Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції. – Х.: Укр-держвидав, 1927. – 127 с.
13. Сірополко С. Історія освіти в Україні – К.: Наукова думка, 2001. – 713 с.